

ΠΟΛΕΜΟΣ – ΚΑΤΟΧΗ

Στις 28 Οκτωβρίου 1940, χτύπησαν οι σειρήνες σ' όλη την επικράτεια. Κηρύχτηκε πόλεμος! Οι Ιταλοί, με τον δικτάτορα Μουσολίνι, επιτέθηκαν στην Ελλάδα από την Αλβανία, την οποία είχαν καταλάβει νωρίτερα. Είχε προηγηθεί τελεσίγραφο, που παρέδωσε στον Πρωθυπουργό της Ελλάδος Μεταξά, ο Πρεσβευτής της Ιταλίας στην Ελλάδα, Signor Grazzi. Βέβαια, ο τορπιλισμός της Έλλης στην Τήνο από ιταλικό υποβρύχιο, μερικούς μήνες πριν, είχε προετοιμάσει την Ελληνική Κυβέρνηση για την επερχόμενη θύελλα και είχε λάβει τα μέτρα της, όσο πιο αποτελεσματικά μπορούσε. Έτσι το ΟΧΙ του Μεταξά, σήμανε μία πανεθνική απόφαση.

Στο χωριό μας δεν υπήρχαν σειρήνες, τις αντικαθιστούσαν όμως οι καμπάνες κάθε φορά που συνέβαινε κάτι σημαντικό, ή κάθε φορά που ακουγόταν αεροπλάνο. Στη πρώτη περίπτωση, οι καμπάνες χαλούσαν κόσμο με την είδηση των επιτυχιών του ελληνικού στρατού στην Αλβανία, ενώ όταν ακουγόntonτουσαν αεροπλάνα, έστω και μακριά κατά την Πύλο, ειδοποιούσαν τον κόσμο να φυλαχτεί. Η επιστράτευση που ακολούθησε ήταν συναρπαστική. Από το ένα μέρος ήταν τα νιάτα που έφευγαν για το μέτωπο, τραγουδώντας τα σατιρικά τραγούδια της εποχής, και από το άλλο οι γονείς, τ' αδέρφια, οι σύζυγοι και φίλοι, που τους ξεπροβόδιζαν, με κρυμμένο πτόνο και θλίψη.

Η ζωή άλλαξε από την πρώτη μέρα του πολέμου και πήρε πολλές ημέρες ως ότου συνηθίσει ο κόσμος στην νέα κατάσταση, μέχρι τη στιγμή που ακούστηκαν τα πρώτα ευχάριστα νέα από το μέτωπο. Ο Ελληνικός Στρατός είχε απωθήσει τους Ιταλούς μέσα στην Αλβανία. Τα ευχάριστα νέα συνεχίστηκαν με την κατάληψη από τους Έλληνες της Κορυτσάς, και άλλων πόλεων. Έτσι ο κόσμος άρχισε να ξαναβρίσκει το χαμένο κέφι του. Τα δυσάρεστα νέα, ήταν κι αυτά αναπόφευκτα. Μαθαίναμε για το θάνατο ή τραυματισμό συμπατριωτών και η θλίψη απλωνότανε σ' όλη την περιφέρεια. Ευτυχώς, το χωριό μας δεν είχε πολλά θύματα στον πόλεμο και το ηθικό είχε κρατηθεί αρκετά ψηλά, μέχρι που στα καφενεία άρχισαν να ακούγονται καλαμπούρια και πειράγματα μεταξύ των συγχωριανών. Ρωτούσε ο ένας τον άλλο, πού υπηρετεί ο γιος του, ο αδερφός του, στο μέτωπο ή στα μετόπισθεν. Μιά μέρα, ο μπάρμπα-Γιώργης Κυριακόπουλος, ο Φήκαρης, έλαβε γράμμα από το γιο του τον Θόδωρο τον Ρίγκα. «*Τι λέει το γράμμα μπάρμπα*», τον ρωτάει κάποιος από το διπλανό τραπέζι. «*Άστα*», του λέει ο μπάρμπα-Γιώργης, «*τον μεταθέσανε στο μέτωπο*». Πού ακριβώς, τον ρωτάει ο άλλος. «*Στην ...Ελεψίνα*», του λέει ο μπάρμπα-Γιώργης. «*Εκείπάνω!*», του λει ο άλλος, με ύφος περιπαιχτικό. Όταν κατάλαβε ο μπάρμπα-Γιώργης ότι η Ελεψίνα είναι κοντά στην Αθήνα, ησύχασε.

Από την οικογένειά μας, ο μόνος που στρατεύτηκε ήταν ο Λουδοβίκος, ο οποίος τοποθετήθηκε κάπου στο Αμύνταιο. Ο Χρήστος, ως αγύμναστος που ήταν, επιστρατεύτηκε αλλά τοποθετήθηκε να φυλάει κάποιες αποθήκες στον τόπο διαμονής του, τον Πειραιά. Όμως, μολονότι μακριά από το μέτωπο, διέτρεχε κίνδυνο κι αυτός από τους βομβαρδισμούς του λιμανιού από τα ιταλικά αεροπλάνα.

Τα αδέρφια μου δεν έπαθαν τίποτα. Η μεγάλη μας απώλεια ήταν ο πατέρας, που μας έφυγε στις 12 Δεκεμβρίου 1940. Είχε κρουολογήσει, καθώς πήγαινε στους Γαργαλιάνους για τις συνηθισμένες του δουλειές, καβάλα στον Ντορή. Είχε και την καρδιά αδύνατη και δεν άντεξε. Θυμάμαι τότε, δεν επιτρεπόταν να γράψουμε θλιβερές ειδήσεις στους στρατευμένους, για να μην επηρεαστεί το ηθικό τους. Έτσι, ο Λουδοβίκος και ο Χρήστος έμαθαν για το θάνατο του πατέρα μετά τον πόλεμο. Υπήρξαν πολλές οι διηγήσεις και δημοσιεύσεις για τα ηρωικά κατορθώματα των Ελλήνων στην Αλβανία, τόσο κατά τη διάρκεια του πολέμου, όσον και μεταγενέστερα. Ευτυχώς ο αριθμός των θυμάτων, από το χωριό μας ήταν περιορισμένος, αλλά συγκλόνησε το ίδιο, όλους τους κατοίκους του χωριού. Ήταν ο Ανδρέας Μυλωνάς νεκρός και ο Ναπολέων Αδραχτάς ακρωτηριασμένος από κρουοπαγήματα.

Έτσι κύλησαν οι μέρες και οι μήνες μέχρι την άνοιξη του 1941, όταν επιτέθηκαν στην Ελλάδα και οι Γερμανοί. Τα αποτελέσματα είναι γνωστά. Κατέρρευσε το μέτωπο, και μέσα σ'ένα μήνα περίπου, είδαμε τους Γερμανούς και Ιταλούς να κατακλύζουν όλη την Ελλάδα και τους Βούλγαρους τη Μακεδονία. Η πίκρα και ο φόβος για το μέλλον, είχαν κάμει και τον πιο απλό Έλληνα ν' αλλάξει. Το πρώτο μέλημά του βέβαια, ήταν πώς θα επιζήσει. Ύστερα υπήρχε η προσδοκία, ότι η μέρα θα ερχόταν, που η Ελλάδα θα απαλασσόταν από τους κατακτητές. Η μόνη πηγή πληροφόρησης, για τα νέα του πολέμου ήταν το ραδιόφωνο. Εκεί κάπου στη Χώρα πήγαιναν ν' ακούσουν εκείνοι «που ήξεραν», για να μεταδώσουν και στους άλλους τα νέα.

Οι δουλειές στα χτήματα συνεχίστηκαν σε όλη την περίοδο της κατοχής, αλλά με μειωμένη ένταση αφού όλος ο κόσμος είχε το νου του στον πόλεμο. Θυμάμαι ότι οι Γερμανοί, την πρώτη φορά που πέρασαν από το χωριό, ήταν με κατεύθυνση από την Πύλο προς την Κυπαρισσία. Φορτηγά αυτοκίνητα, με ανοιχτές καρότσες γεμάτες από Γερμανούς περνούσαν σοβαροί κι αμίλητοι, ξανθοί και ροδοκόκκινοι από τον ήλιο. Αργότερα, στην Πύλο και τους Γαργαλιάνους, εγκαταστάθηκαν οι Ιταλοί.

Μια μέρα, ένας Ιταλός δεκανέας μπήκε στο σπίτι μας με το ζόρι και όρμησε στο κατώι. Εκεί είχαμε και τη σοδειά με το λάδι. Πήγε κατευθείαν στο κιούπι, σαν να μην ήτανε η πρώτη φορά που έμπαινε στο κατώι, για να γεμίσει τον τενεκέ που κρατούσε, με λάδι. Τον αντιμετώπισα σαν κλέφτη της γειτονιάς, χωρίς να σκεφτώ τις

επιπτώσεις που θα μπορούσε νά' χει αυτή μου η ενέργεια. Με συνέφερε όμως εκείνος, όταν μου πρότεινε το όπλο, φοβερίζοντάς με. «Εντό Ελλάντα πολλοί κομμουνίστα. Γκεστάπο κατουράρε τούτι». Εγώ παραξενεύτηκα πώς ήταν δυνατό η Γκεστάπο να περιοριστεί μόνο σ' ένα ... κατούρημα. Δεν ήξερα ότι εννοούσε σύλληψη. Οι συγχωριανοί με τους οποίους κουβέντιασα το περιστατικό, μου εξήγησαν ότι ο δεκανέας θα έστελνε το λάδι στο σπίτι του στην Ιταλία για την οικογένειά του, γιατί κι αυτοί πεινούσαν όπως και μεις, λόγω του πολέμου. Το ενδιαφέρον των Ιταλών για το ελληνικό λάδι, ήταν μεγάλο και δεν περιοριζόταν στην αρπαγή. Είχε αναπτυχθεί και ένα είδος εμπορίου με αγοραστές Ιταλούς στρατιώτες που το έστελναν στην πατρίδα τους. Ένα περιστατικό, που συνέβη στο χωριό μας, είναι χαρακτηριστικό.

Ο Τάσος Θεοδωρακόπουλος, ο Στόγκος, ένας χαμογελαστός τύπος με στρογγυλά μάτια, ήταν ένα είδος εμποράκου της εποχής, που πούλαγε λάδι στους Ιταλούς. Συσκεύαζε το λάδι σε τενεκέδες των περίπου 13 οκάδων και το παρέδιδε στους Ιταλούς, εισπράτοντας το συμφωνημένο αντίτιμο. Ο αλητήριος όμως, τους το νόθευε. Πρώτα γέμιζε τα $\frac{3}{4}$ του τενεκέ με νερό και τον απογέμιζε με πραγματικό λάδι. Οι Ιταλοί το παρελάμβαναν και αφού το δοκίμαζαν με το δάχτυλο, ανοίγοντας την τάπα του δοχείου, το έστελναν στην Ιταλία στους γονείς τους. (Βλέπεις το λάδι επιπλέει στο νερό). Οι Ιταλοί κατάλαβαν την απάτη μόνον όταν έλαβαν γράμμα από την Ιταλία. «*Το λάδι, το και το*».

Μετά από αρκετές ...παραδόσεις λαδιού, ο Στόγκος εξαφανίστηκε, πριν ακόμη έρθουν οι Ιταλοί και περικυκλώσουν τα Θεοδωρακοπουλαίικα, ψάχνοντας γι αυτόν. «*Ντόβε έ ιλ μασκαλτσόνε*» (που είναι ο αγύρτης), φώναζαν οι Ιταλοί φοβερίζοντας τους δικούς του στο σπίτι. Ο Στόγκος όμως, είχε προνοήσει να φύγει για την Αθήνα και να εξαφανιστεί για όλη την περίοδο της κατοχής. Δεν γνωρίζω αν ποτέ επέστρεψε στο χωριό, ούτε και μετά την απελευθέρωση. Ωστόσο, την απάτη του Στόγκου την πλήρωσαν τα κιούπια του χωριού, τα οποία ...επιθεώρησαν οι Ιταλοί, πριν επιστρέψουν στη βάση τους. Τον Στόγκο τον ξανασυνάντησα μετά τη κατοχή, σ' ένα στενό της οδού Σταδίου, όπου λειτουργούσε ένα καφεναδάκι, σερβίροντας καφεδάκια στα γειτονικά γραφεία και καταστήματα.

Οι χωριανοί με τους Ιταλούς δεν έχαναν την ψυχραιμία τους και προσπαθούσαν ακόμη και να συνεννοηθούν στη γλώσσα τους, έστω κι αν ήξεραν μια μόνο ιταλική λέξη. Ο μπάρμπα-Γιώργης ο Μυλωνάς, ο Λύκος που πτότιζε τις ντομάτες τη νύχτα, στον κήπο του στην Κάτω βρύση, εξήγησε στην ιταλική περίπολο που τον ρώτησε τι άκανε μέσα στη νύχτα: «*Μπλουτς- μπλουτς πομοντόρο*», ενώ ο Γιώργης ο Δημόπουλος, ο πραγματικός κωμικός του χωριού, που βρέθηκε μπροστά στους Ιταλούς, όταν μια μάνα ούρλιαζε από τον πόνο που είχε χάσει το παιδί της, τους είπε σε ...άπταιστα ιταλικά: «*Πέτανε πετί της*». Άσε ο Λιας ο Αδραχτάς, ο δεύτερος

ταξιτζής του χωριού, όταν προσπαθούσε να κρύψει κάποιο χασαπομάχαιρο που είχε στο αυτοκίνητο. Άνοιξε το καπώ του αυτοκινήτου και προσποιούμενος ότι το επισκεύαζε τους λέει: «*Εγκό γκρέκο μηχανάνα*».

Μια άλλη φορά, ένα αυτοκίνητο με Ιταλούς στρατιώτες πέρασε από το χωριό μας. Οι κάτοικοι με το που το είδαν, σηκώθηκαν από τις καρέκλες των καφενείων και άρχισαν να τους αποδοκιμάζουν με φωνές. Κάποιος μάλιστα από το χωριό, (νομίζω ο Ανδρέας Αδραχτάς που, για άγνωστους σε μας λόγους αργότερα, βρέθηκε σκοτωμένος κοντά στο χωριό, από άγνωστους κακοποιούς), πέταξε και μια καρέκλα προς το αυτοκίνητο, αλλά εκείνοι συνέχισαν το δρόμο τους και προς μεγάλη μας έκπληξη, δεν σταμάτησαν. Αισθάνθηκα ότι η αυθόρμητη αυτή εκδήλωση των χωριανών, δεν αποτελούσε μόνο μια απαξιωτική ενέργεια για τους Ιταλούς, που δολοφονικά μας επιτέθηκαν στην Αλβανία και στη συνέχεια μας κατέκτησαν με τη βοήθεια των Γερμανών, περιείχε επίσης και ένα είδος οικειότητας που συναντιέται στα πειράγματα με τους αντιπάλους μιας άλλης ποδοσφαιρικής ομάδας. Την επομένη όμως, πλάκωσε ολόκληρος λόχος Ιταλών και περικύκλωσε το χωριό, ζητώντας από όλους μας να μαζευτούμε στην πλατεία. Αφού μας μάζεψαν κάτω από την πελώρια λεύκα, ανάμεσα στα δύο καφενεία, του χωριού, του Αδραχτά και του Κυριακόπουλου, ένας αξιωματικός, με τη βοήθεια διερμηνέα, άρχισε τις φοβέρες. Απειλήσε ότι την προσεχή φορά όποιος προβεί σε παρόμοιες ενέργειες θα συλλαμβάνεται, θα οδηγείται στο Στρατοδικείο και θα εκτελείται. Αρχισε να απαριθμεί τα απαγορεύεται και κάθε φορά επαναλάμβανε, «θα συλλαμβάνεται» (*sará catturato*). Τελικά όλα τελείωσαν χωρίς να συλλάβουν κανένα και απεχώρησαν. Παρά τη λαχτάρα που τραβήξαμε, η χιουμοριστική μας διάθεση δε χάθηκε και ο Αντρέας Ψυχογιός, ο Σπένης, σχολίασε: «*Με το κατούρα-κατούρα, από το φόβο μας, έφτασε το κάτουρο στην Κατουβρύση*». Εγώ τώρα σκέπτομαι ότι, εάν ήταν Γερμανοί στη θέση των Ιταλών, το Αμπελόφυτο θα μπορούσε να είχε την τύχη του Διστόμου.

Κατά τη διάρκεια της κατοχής, σε εμάς στα χωριά, και μάλιστα μακριά από τα αστικά κέντρα, η ζωή κυλούσε μάλλον ομαλά, κι έτσι μπορούσαμε, όταν το επέτρεπαν οι αγροτικές δουλειές, να ασχολούμαστε και με άλλα πράγματα, σε αντίθεση με τη ζωή στις πόλεις, και ιδιαίτερα στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως στην Αθήνα, όπου η ζωή άρχισε να γίνεται δύσκολη, λόγω της έλλειψης τροφίμων. Ακούγαμε ότι στην Αθήνα παιδιά και γέροι πέθαιναν στους δρόμους αβοήθητοι. Εμείς στα χωριά τα βολέυαμε κάπως καλά. Αυτοί που είχανε το λάδι, δίνανε σε εκείνους που είχαν το σιτάρι και αντίστροφα. Εμείς δίνανε λάδι στον κουμπάρο από το Αλικοντούζι, που ο Λουδοβίκος τού είχε βαφτίσει ένα παιδί. Ο κουμπάρος σε αντάλλαγμα μας έδινε σιτάρι που του περίσσευε. Κάπως έτσι βολευόταν η κατάσταση στην επαρχία. Έτσι, πολλοί Αθηναίοι ή Πειραιώτες, που είχαν κάποια σχέση με την επαρχία, έφευγαν για τα χωριά. Μερικοί απ' αυτούς, έβγαιναν στα χωριά για

πρώτη φορά, όπως ήταν η περίπτωση του Σπύρου Αλεξανδρόπουλου, που είχε γεννηθεί στον Πειραιά και ήταν ξάδερφος του Βασίλη του Ανδρέα και του Νίκου απ' το χωριό μας. Θυμάμαι ένα ενδιαφέρον περιστατικό με τον Σπύρο. Είχε πάει με τον ξάδερφό του τον Ανδρέα στον κήπο του για να φυτέψουν διάφορα ζαρζαβατικά. Ήταν η πρώτη φορά που ο Σπύρος έβλεπε την προετοιμασία του εδάφους και τη διαδικασία του φυτέματος και ζήτησε από τον Ανδρέα να φυτέψει εκείνος τις φασουλιές. Η δουλειά σχεδόν ξεχάστηκε, μέχρις ότου ο Ανδρέας, μετά από καναδυό μήνες, τον ξαναπήρε για να περιποιηθούν τον κήπο και να ποτίσουν τα φυτά. Όταν ο Σπύρος είδε τις φασουλιές που έσπειρε, να έχουν φυτρώσει, τον έπιασε ένα γέλιο τόσο τρανταχτό, μαζί με απορία και θαυμασμό. Είδε τους σπόρους να γίνονται φυτά και εντυπωσιάστηκε με αυτό το θαύμα της φύσης. Κι εμείς που το μάθαμε, εντυπωσιαστήκαμε πολύ με την αντίδραση που προκάλεσε στο Σπύρο το φύτρωμα της φασολιάς. Έλεγα μέσα μου, κι εμείς πόσα θαύματα της φύσης αφήνουμε να περνούν απαρατήρητα, πνιγμένοι από το άγχος της καθημερινότητας.

Ο Σπύρος ήταν ένας πολύ ευχάριστος τύπος, γύρω στα 25, ανοιχτόκαρδος και γελαστός μ' ένα γέλιο που ακουγόταν από την Αγία Τριάδα ως στον Αη-Νικόλα. Ήταν ένα γέλιο παλμικό, θα το έλεγα, που η ταχύτητα των παλμών του βρισκόταν ανάμεσα σε παλαμάκια και στις ριπές ενός πολυβόλου. Το κυριότερο στοιχείο που έφερε στο χωριό ο Σπύρος, ήταν η κιθάρα του και τα τραγούδια του. Εμείς, τα παιδιά του χωριού, επηρεαστήκαμε πολύ από τον Σπύρο, και αρχίσαμε τις προσπάθειες να τον μιμηθούμε στο τραγούδι και στην κιθάρα. Τελικά, καταφέραμε και σχηματίσαμε χορωδία και με τη συνοδεία του ακομπανιαμένου του Σπύρου, κάναμε καντάδες τα βράδυα, περνώντας από τον κεντρικό δρόμο του χωριού. Τα πιο συνηθισμένα τραγούδια μας ήταν, «*η ανθισμένη αμυγδαλιά*», «*λίγα πεύκα λίγα μάρμαρα λευκά*» και άλλες καντάδες. Το ρεπερτόριο με τα τραγούδια της εποχής, ήταν αρκετά πλούσιο.

Στο χωριό, μας άκουγαν μάλλον ευχάριστα. Αυτό το συμπεραίνω από το ότι οι χωριανοί δεν έβγαιναν να διαμαρτυρηθούν, μολονότι βρισκόντουσαν στον πρώτο ύπνο, μετά την κούραση της ημέρας. Εκείνο που τάρασσε κάπως τις καντάδες μας ήταν όταν περνούσαμε κάτω από το σπίτι του Τάσου Ξιάρχου, του Ψαλίδα, πατέρα μιας συμπαθούς νέας του χωριού. Ο Τάσος νόμιζε ότι τα άσματα ήταν για την κόρη του. Έτσι, ένα βράδυ που τραγουδούσαμε ...μια θάλασσα που λάμπει από φρεσκάδα, ο Τάσος μας άδειασε κατακούτελα τον κουβά με το νερό. (Μερικοί σχολίασαν ότι δεν ήταν κουβάς, αλλά δοχείο της νυκτός).

Η χορωδία εξελισσόταν με τον καιρό. Είχε καθοριστεί ποιοι θα κάνουν την πρώτη και ποιοι τη δεύτερη φωνή και ποιοι θα είναι οι μπάσοι. Επίσης, αυξήθηκαν και τα όργανα. Ακόμα κι όταν ο Σπύρος έφυγε από το χωριό, εμείς συνεχίσαμε το τραγούδι με αμείωτο ενδιαφέρον και μερικοί από μάς, άρχισαν να παίζουν

μαντολίνο, κιθάρα και μπουζούκι. Στην αρχή, ...φελλίζαμε τις νότες αλλά αργότερα αρχίσαμε να παίζουμε τους αργούς ρυθμούς. Πολύ καιρό αργότερα, τολμούσαμε να παίζουμε και σε γάμους, με ρεπερτόριο συνήθως καλαματιανό, όπως: «*ωραία αιγιώπισσα*», «*λεμονάκι μυρουδάτο*», και άλλα. Σ' ένα γλέντι στα Πετροπουλαίικα, κάτω από την κληματαριά, όταν οι κορασίδες του χωριού έσερναν το χορό, η ορχήστραέδινε ρέστα. Από παρτιτούρα, δεν είχαμε ιδέα. Όταν κάποτε έπεσε στα χέρια μου μια μέθοδος διδασκαλίας κιθάρας άνευ διδασκάλου, έμαθα πολύ λίγα πράγματα. Η διδασκαλία του Σπύρου για να ακομπανιάρουμε στην αρχή, ήταν μέθοδος πιο γρήγορη και πιο εύκολη. Μας έμαθε μερικά ακομπανιαμένα, *minoze* και *maggiore* και με λίγους προσωπικούς αυτοσχεδιασμούς, τα βγάζαμε πέρα. Οι κανταδόροι, ήταν πολλά παιδιά από το χωριό όπως ο ξάδερφος Νίκος, ο Τακαρέλος, ο Νίκος Πετρόπουλος, ο μπάσος και άλλοι. Αργότερα προστέθηκαν ο Τάκης Παρνασσάς και άλλα νεώτερα παιδιά. Από το σπίτι μας, είχαμε σχετική απαρτία, ο Κώστας έκανε πάντα σεκόντο, και ο Τάκης κι εγώ, πρίμο ή σεκόντο, ανάλογα με τις ανάγκες της χορωδίας.

Κάποια φορά πέρασε από το χωριό κάποιος με ακκορντεόν. Τον κρατήσαμε με το ζόρι να μας παίξει όλη τη νύχτα. Αναστατώθηκε όλο το χωριό, με την καλή έννοια. Κανείς δεν διαμαρτυρήθηκε ότι τον ξυπνήσαμε. Αφού την επαύριο οι συγχωριανοί μας ρωτούσαν: «*Πού είναι το ακκορντεόν, θα μας παίξετε και το βράδυ;*» Το ακκορντεόν όμως ήταν περαστικό. Έφυγε. Όμως εκείνες οι μελωδίες άφησαν το στίγμα τους στον νεαρό Τάκη Παρνασσά, που από τότε άρχισε να εκπαιδεύεται στη φουσαρμόνικα. Χωρίς υπερβολή, σήμερα μπορεί να σου παίξει ένα ολόκληρο ρεπερτόριο για φουσαρμόνικα.

Στην ύπαιθρο η παρουσία των κατακτητών περιοριζόταν στις μεγαλύτερες κωμοπόλεις και σε ορισμένα σημεία με στρατηγική σημασία, όπως γέφυρες, σιδηροδρομικές γραμμές κλπ. Όσο για τα χωριά, ιδιαίτερα τα ορεινά, αποτελούσαν τον ιδεώδη τόπο για την εμφάνιση αντιστασιακών ενόπλων ομάδων. Έτσι, στο Αμπελόφυτο, είχαμε σχετική ηρεμία σε όλη τη διάρκεια της κατοχής, με εξαίρεση τρεις ή τέσσερις περιπτώσεις, που είχαμε ορισμένα σοβαρά γεγονότα. Η ηρεμία λοιπόν αυτή επέτρεψε κυρίως σε μάζ τους νέους, να στραφούμε και σε διάφορες καλλιτεχνικές δραστηριότητες, εκτός από την καλλιέργεια των κτημάτων. Είχαμε τη δυνατότητα και την ευκαιρία, τόσο εγώ, όσο και τα άλλα παιδιά, να ασχολούμαστε και με εκδηλώσεις που κάθε άλλο παρά υποδουλωμένη Ελλάδα θύμιζαν. Να σημειωθεί επίσης ότι από την περίοδο αυτή, που αρχίζει στα 17 μου χρόνια, έχουν γίνει πιο έντονες και οι νεανικές παρορμήσεις και ερωτικές ανησυχίες. Κωδικοποιώντας λοιπόν αυτές τις δραστηριότητες, έχουμε και λέμε: Μουσική, ποίηση, ζωγραφική, θέατρο και ...αντίσταση. Βάζω την αντίσταση τελευταία, αλλά υπήρξε η σπουδαιότερη δραστηριότητα κατά την περίοδο της κατοχής. Όσον αφορά τη μουσική, ήδη

ανέφερα, λίγο-πολύ, τη δραστηριότητά μας η οποία άρχισε με τον ερχομό στο χωριό, του Σπύρου από τον Πειραιά. Όσον αφορά τη ζωγραφική, αυτή ήταν μια προσωπική μου ενασχόληση που είχε αρχίσει όταν γράφτηκα στη Σχολή Ζωγραφικής ABC. Στην περίοδο της κατοχής, άρχισα να γράφω ό,τι στίχους μου έρχονταν στο νου, ποιήματα, ή σάτιρες για φίλους και γνωστούς. Όλα τους ξεκινούσαν από κάποιον ερεθισμό που δεν θυμάμαι πια μετά από τόσα χρόνια. Θυμάμαι ότι με είχα βαφτίσει και με ...καλλιτεχνικό ψευδώνυμο. Ακόμη και τώρα μερικοί θυμούνται το «Τας Φους» αλλά εκείνος που θυμάται ακόμη και τα ποιήματα είναι ο Νίκος ο ξάδερφός μου. Τους στίχους αυτούς που σκαρφιζόμουν, τους κατέγραφα σ' ένα τετράδιο το οποίο εξαφανίστηκε μετά την αναχώρησή μου από το χωριό.

Αν δεχτώ εκείνο που μου έλεγε, πριν από μερικές δεκαετίες, ο Ιταλός μηχανικός Φουζαρόλι, ότι ο εγκέφαλος του ανθρώπου έχει έναν ορισμένο αριθμό κυτάρων από τον οποίον εξαρτάται η ποσότητα των πληροφοριών που μπορεί να αποθηκεύσει, τότε θα μπορούσα να συμπεράνω ότι ο Νίκος με την παραμονή του στο χωριό και τον περιορισμένο κύκλο δραστηριοτήτων, άφησε ικανό αριθμό κυτάρων ελεύθερο για χρήση. Η μνήμη αυτού του ανθρώπου είναι καταπληκτική. Ακόμη και τώρα, στην ηλικία των περασμένων ογδόντα, δεν χάνει την ευκαιρία να μου θυμίσει ιστορίες και γεγονότα ξεχασμένα από μένα. Δεν θυμάμαι, μετά από το σχολείο, να άνοιγε βιβλίο για να διαβάσει ο Νίκος, εκτός από εκείνα των θεατρικών έργων που παίζαμε με τον ερασιτεχνικό θίασο στο χωριό, και το τετράδιό μου με τα ποιήματα και σάτιρες που σκαρφιζόμουν. Ήταν ο μόνος που δεν είχε ανάγκη από υποβολέα στο θέατρο. Ο Νίκος λοιπόν, λειτουργούσε σαν σαλαδόρος των εποχών. Χρησιμοποιούσε την υπάρχουσα ανακάλυψη της γραφής διαβάζοντας και αποστηθίζοντας ιστορίες, και γυρνούσε στην εποχή της προφορικότητας του λόγου. Μου θύμησε όλα τα έμμετρα κείμενα που είχα γράψει σ' εκείνο το περίφημο τετράδιο. Σας παραθέτω ένα απ' αυτά.

ΒΡΑΔΥ ΣΤΗΝ ΑΚΡΟΓΙΑΛΙΑ

(Στο Βρομονέρι)

Όρθια κάπου ακουμπισμένη,
και με χαρά,
να δείχνεις τόσο ευτυχισμένη
πρώτη φορά.

Αγνάντι η θάλασσα γαλάζια
ήσυχη πιά,
οι γλάροι τρέχουνε με νάζια,
για τη φωλιά.

Λιώνει το κύμα κάτω μόνο,
στην αμμουδιά,

κι' εγώ σε κείνη λέω με πόνο,
λόγια γλυκά.

Ο ήλιος κόκκινο στεφάνι,
γέρνει αργά,
πέπλα πολύχρωμα να υφάνει,
μεσ' τη βραδιά.

Σούρουπο έφτασε κι' ακόμα,
κοντά μου εσύ,
κι ανθείς χαμόγελο στο στόμα
θεά χρυσή.

Άστρα προβάλλουν στα ουράνια,
μας χαιρετάν,
πλέκουνε φωτεινά στεφάνια,
χαμογελάν.

(Αμπελόφυτο, δεκαετία μετά το 1940)

Θυμίζοντάς μου αυτό το ποίημα ο Νίκος θυμήθηκα και τις συνθήκες που ενέπνευσαν τον ...ποιοτή. Ήμαστε στην ταράτσα του εξοχικού σπιτιού του Φώτη Μυλωνά στο Βρομονέρι, που είχε πάρει το όνομα από την όχι και τόσο ευχάριστη μυρουδιά των ιαματικών νερών που ανάβλυζαν κοντά στη θάλασσα. Ήταν μια περιοχή για τα καλοκαιρινά μπάνια. Ανάμεσα στην παρέα ήταν κι «εκείνη». Τότε δεν ήξερα ότι υπήρχε και κάποιος άλλος ενδιαφερόμενος, που όμως δεν ήταν στην παρέα εκείνο το βράδυ. Αυτό μ' έκαμε να μονοπωλήσω το χαμόγελό της που ήταν βέβαια, χαμόγελο φιλαρέσκειας και μόνον, και το μόνο που εισέπραξα εκείνο το βράδυ. Κι ενώ μέσα μου η καρδιά μου μάτωνε, εγώ στο ποίημα έγραφα μόνον τι γινόταν απ' έξω. Το κύμα στ' ακρογιαλί, τα νάζια των γλάρων, το κόκκινο στεφάνι του ήλιου... Δεν λέω τίποτα από εκείνα που ένοιωθα μέσα μου. «Ξεφούρνησέ το ρε κακομοίρη εκείνο που σε κατατρώνει», θα τούλεγα σήμερα του ...ποιοτή. Η εξήγηση που μπορώ να δώσω τώρα είναι ότι θεωρούσα υποτιμητικό για έναν αρσενικό να ...πέσει τόσο χαμηλά και να παραδεχτεί ότι ήταν ερωτευμένος. Το μόνο που έγραφε ...ο ποιητής ήταν κάτι απέξω-απέξω, «περικοπά» όπως έλεγε κι ο Νίκος. «Λειώνει το κύμα κάτω μόνο στην αμμουδιά κι εγώ σε κείνη λέω με πόνο λόγια γλυκά». Προσέξτε, το κύμα λειώνει, όχι ο ποιητής. Ποια λόγια γλυκά ρε φουκαρά ...ποιοτή. Ίσως να κατάφερνε να βγάλει κάτι αληθινό από μέσα του ο ποιητής εάν ήξερε ότι υπήρχε και κάποιος άλλος. Όμως καλλίτερα που δεν ήξερε γιατί αν ήξερε τι ακριβώς της είχε πεί αυτός ο άλλος, θα είχε εκραγεί. «Όταν μεγαλώσω θα γίνω εμποροπλοίαρχος και θα παίρνω τη γυναίκα μου μαζί σε όλα τα ταξίδια». Έτσι της είχε υποσχεθεί αυτός ο άλλος. Καταλαβαίνεις τι δέλεαρ ήταν αυτό για τη χωριατοπούλα, αλλά και τι πρόκληση για τον ποιητή. Σίγουρα δεν θα ξεστόμιζε χλιαρά αγάπης λόγια, αλλά θα ούρλιαζε λόγια οργής, όπως ο Νίκος Γούναρης στο άσμα: «Αχ αυτός ο άτιμος ήθελε μαχαίρωμα...».

Στην αρχή της κατοχής, μαζί με τόσους χωριανούς που είχαν σταδιοδρομήσει στην πρωτεύουσα ή σε άλλες μεγάλες πόλεις, είχαν έρθει και διάφοροι ξένοι, που είτε είχαν καταλήξει στα χωριά ως δημόσιοι υπάλληλοι κι είχαν ξεμείνει με τον πόλεμο, είτε είχαν έρθει επί τούτου για να αντιμετωπίσουν ευκολότερα το πρόβλημα της επιβίωσης. Μέσα σ' αυτούς ήταν και μία οικογένεια ηθοποιών η οποία είχε βρει καταλύμα στο Πυργάκι. Ήταν ο πατέρας, η μητέρα, ο Στέφανος, ο γιος, και η ωραία Αλέκα με την άλλη αδελφή της. Ο πατέρας τους, πριν ξεκινήσουν από την Αθήνα, είχε φροντίσει να φέρει όλα εκείνα τα θεατρικά έργα που νόμιζε ότι θα έπιαναν στην επαρχία. Μεταξύ αυτών ήταν και η Γκόλφω, και άλλα βουκολικά και δραματικά έργα που φαίνεται ότι τα είχαν παίξει και σε άλλες περιπτώσεις. Είχαν βέβαια φέρει και τα απαραίτητα κοστούμια και σκηνικά, γιατί στα χωριά θα ήταν δύσκολο να τα βρούν. Στο Αμπελόφυτο είχαν δώσει αρκετές παραστάσεις και ο κόσμος έτρεχε να τους δει, μετά από τις δουλειές στα χτήματα. Απ' ό,τι θυμάμαι, η θεατρική οικογένεια δεν έμεινε για πολύ στο Πυργάκι. Έφυγαν για άλλη περιοχή ίσως περισσότερο αποδοτική.

Το θέατρο στο Αμπελόφυτο έχει ιστορία. Πριν από αρκετά χρόνια είχε ιδρυθεί ο Φιλοπροοδευτικός Σύλλογος Αμπελοφύτου, του οποίου μία από τις κυριότερες δραστηριότητες ήταν το ανέβασμα θεατρικών έργων. Τόσο τα μεγαλύτερα αδέρφια μου, Λουδοβίκος και Χρήστος, όσον και ακόμη παλαιότεροι, είχαν λάβει μέρος σε παραστάσεις θεατρικών έργων. Επειδή εκείνη την εποχή, με είχαν εκλέξει πρόεδρο του Συλλόγου, αισθανόμουν μεγάλη ευθύνη τόσο για την επιλογή των έργων όσο και για την κατανομή των ρόλων. Η σκηνοθεσία του έργου, καθώς και η διδασκαλία των ρόλων, ήταν αποτέλεσμα σχεδόν συλλογικό. Έτσι κι εμείς οι νεώτεροι συνεχίσαμε να δίνουμε θεατρικές παραστάσεις με κάποια επιτυχία. Πάντως οι συγχωριανοί μας τιμούσαν και μας παρότρυναν να συνεχίσουμε. Τα έργα που παίζαμε ήταν όλα ελλήνων συγγραφέων, μερικά από τα οποία ήταν: Μιά Νύχτα μιά Ζωή, Στέλλα Βιολάντη, Το Κόκκινο Πουκάμισο, Ο Καραγκιόζης, Ο Φιάκας, Το Φυντανάκι και άλλα.

Θυμάμαι ότι έπαιξα το ρόλο του πρωταγωνιστή στα έργα: «Ο Φιάκας», και «Ο Καραγκιόζης». Ίσως έπαιξαμε και σε άλλα έργα των οποίων δεν θυμάμαι τους τίτλους. Ο Νίκος ο ξάδερφός μου, από το άλλο μέρος, ήταν ο πρωταγωνιστής σε όλα τα δράματα. Είχε τη συνήθεια να απαγγέλλει διάφορους ρόλους από θεατρικά έργα κάθε φορά που του δινόταν ευκαιρία. Στο ρεπερτόριό του είχε απομνημονεύσει αποσπάσματα από πολύ δραματικές σκηνές. Προτίμηση έδινε σε ρόλους που είχαν σχέση με φόνους, αυτοκτονίες κλπ. Εκείνο που θυμάμαι πολύ ζωντανά είναι το αγριέμά του στο έργο «*Το κόκκινο πουκάμισο*» του Σπύρου Μελά. Έστρεφε το αγριεμένο βλέμμα του και την έξαλλη έκφρασή του επάνω σου, λέγοντας: «*Πάω να το βάψω κόκκινο για να σ' αρέσει*». (Δηλαδή να βάψει το πουκάμισο). Ήταν τα λόγια προς την άπιστη σύζυγό του. Και το κόκκινο βέβαια, εσήμαινε αίμα..

Η κατασκευή της σκηνής γινόταν με υλικά που κάθε φορά μας δάνειζαν οι συγχωριανοί. Απ' ό,τι θυμάμαι, η αυλαία ήταν παλαιά αλλά ...αξιοπρεπής. Είχε κληρονομηθεί από τους παλαιότερους, μαζί με τα λιγοστά αρχεία του Συλλόγου. Όσο για τα εσωτερικά, που δεν ήταν ορατά από τους θεατές, τα καλύπταμε με κουρελούδες που παίρναμε κρυφά από τα σπίτια μας. Το πάτωμα της σκηνής ήταν από σανίδες που στηρίζονταν συνήθως σε τρίποδα, αλλά προς τη μεριά των παρασκηνίων, στηρίζονταν σε βούτες με ττο άνοιγμα προς τα επάνω για την εύκολη μετακίνησή τους. Υπήρχε όμως κίνδυνος να πέσεις μέσα, εάν ξεχνιόσουν. Οι παλαιότεροι μας διηγούνταν για μια παράσταση που ο ηθοποιός που έπρεπε να βγει στη σκηνή, καθυστερούσε, δημιουργώντας μεγάλη αμηχανία στους άλλους ηθοποιούς που ήταν στη σκηνή, αλλά και στους θεατές. Σε μια στιγμή βγαίνει στη σκηνή ο πρόεδρος του Συλλόγου και απευθυνόμενος στην πλατεία λει: *«Μας συγχωρείτε, δυό λεπτά διακοπή, να βγάλουμε τον Τσοράκο από τη βούτα».*

Πολλά ευτράπελα μας διηγούνταν οι παλαιότεροι, μερικά δε έχουν σχέση με τους γυναικίους ρόλους τους οποίους πάντα τους υποδύονταν άνδρες, μεταμφιεσμένοι. Τα ήθη και τα έθιμα της εποχής εκείνης στα χωριά, δεν επέτρεπαν την ενασχόληση των νεανίδων με τέτοιου είδους δραστηριότητες. Ήταν πολύ δύσκολη περίπτωση η μεταμφίεση ενός άνδρα σε γυναίκα, με τα λιγοστά μέσα μεταμφίεσης και την ελλειπή μας γνώση ως προς την τεχνική του μακιγιάζ. Αν σκεφθεί κανείς και τις δραματικές ανάγκες του ρόλου, διαπιστώνει πόσο δύσκολο ήταν να κρατηθεί το κλίμα, εκεί που ήθελε ο συγγραφέας.

Εδώ πρέπει πάλι να καταφύγω στον ...σκληρό δίσκο του Νίκου και να σας πω τι μου είπε όταν τον ρώτησα: *“Τι τις κάναμε τις εισπράξεις από τις παραστάσεις που δίναμε ρε Νίκο;».* Ο Νίκος παραξενεύτηκε που δεν θυμόμουνα και μου εξήγησε: *«Συνεισφέραμε στην κατασκευή της κεντρικής πόρτας της Αγίας Τριάδος και στην κατασκευή του γραφείου του Σχολείου. Επίσης, την εποχή των Χριστουγέννων, δώσαμε χρηματικά βοηθήματα σε δύο αναπήρους του χωριού, τον κουτσό Κυριάκο και τον τυφλό Τσοράκο. Μάλιστα αυτοί οι δύο παραξενεύθηκαν τόσο, που αναρωτιόντουσαν πως μπορούν να υπάρχουν τέτοιοι άνθρωποι σήμερα, εποχή με τόση ανέχεια και δυστυχία, και μάλιστα νέοι».*

Την προεδρία του Φιλοπροοδευτικού Συλλόγου Αμπελοφύτου, μετά από εμένα, ανέλαβε ο φίλος μου Τάκης Παρνασσάς. Ο Τάκης, την πρώτη κωμωδία που έπαιξε ο θίασος του χωριού, με δική του ευθύνη, την προλόγισε με τους παρακάτω στίχους:

Αγαπητοί συγχωριανοί
και φίλοι, καλησπέρα
και χαίρομαι που ήρθατε,
απόψε εδώ πέρα.

Μαζί μας θα περάσετε
ευχάριστα δυό ώρες,
τις πίκρες θα ξεχάσετε,
και της ζωής τις μπόρες.

Δώστε σε μάς τη σκέψη σας,
μαζί και την καρδιά σας,
ξεχάστε τα κονάκια σας,
τα ζά, τα βασανά σας.

Ξεχάστε τα προβλήματα,
τη φτώχεια και τη γκρίνια,
ξεχάστε αν η τσέπη σας
έχει μεγάλη γκίνια.

Κι ελάτε στην παρέα μας,
που άνοιξε φτερά
και πάμε ν' ανταμώσουμε,
το κέφι, τη χαρά.

Όμως σήμερα κάνουμε,
τα πρώτα μας τα βήματα,
γι' αυτό και χειαζόμαστε
πολλά χειροκροτήματα.

Κανείς μη μείνει αδιάφορος
με χέρια σταυρωμένα,
εμπρός λοιπόν τι κάθεστε,
αρχίστε από μένα.

Χειμώνας 1943

Παράλληλα με τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, μία άλλη δραστηριότητα είχε αρχίσει να αναπτύσσεται, όχι μόνον στο χωριό μας, αλλά σε όλη την ελληνική επικράτεια. Ήταν το φούντωμα της αντίστασης, που όλους, ειδικά εμάς τους μικρότερους, μας είχε συνεπάρει. Ιδρύθηκε το ΕΑΜ για τους μεγάλους και η ΕΠΟΝ για τους νέους. Το μαχητικό μέρος ονομαζόταν ΕΛΑΣ. Στον τομέα της οργάνωσης είχαμε υπεύθυνο τον Ναπολέοντα Σταυριανόπουλο, που άκουγε και στο παρατσούκλι «Νοητάκης». Ήταν ο ηγέτης νους της ΕΠΟΝ. Θυμάμαι ότι κάναμε πολλούς περιπάτους, συνήθως προς την μεριά του Πύργου. Ο Νοητάκης κάπνιζε σαν φουγάρο, ενώ τα άλλα παιδιά, που έκανα παρέα, δεν κάπνιζαν. Νομίζω ότι τη συνήθεια του καπνίσματος, που την κράτησα για δεκαετίες, την απέκτησα από την παρέα μου με τον Νοητάκη.

Εκτός από αυτόν, στον κύκλο εκείνων που είχαν ανάμιξη με την οργάνωση ήταν και ο Νίκος Αρβανίτης, που δεν ξέρω ποιος, του είχε κολλήσει το παρατσούκλι «Μπλουγουράς». Ήταν μεγαλύτερος από

μένα, και είχε άλλα τρία αδέρφια. Τον Γιώργη τον μεγαλύτερο, τον Βασίλη το φαρμακοποιό και τον μικρότερο αδερφό τους τον Δημητράκη. Ο Νίκος, ο διανοούμενος της οργάνωσης, μου έλεγε τα σχέδια του για το μέλλον, όταν κάποια μέρα πηγαίναμε στη Χώρα με τα πόδια. «*Εμένα θα με ακούς στο ραδιόφωνο όταν τελειώσει ο πόλεμος*», μου λει. «*Θα γίνεις εκφωνητής;*» τον ρωτάω. «*Όχι, ραδιοσχολιαστής*», μου λει. Τελικά, δεν κατέληξε να γίνει τίποτα από τα δύο, με τις τραγικές εξελίξεις και την ανταρσία των κομμουνιστών, μετά την απελευθέρωση.

Ο μικρότερος αδελφός του Νίκου, ο Δημητράκης ή «Μποχώρης» ήταν κι αυτός οργανωμένος στην ΕΠΟΝ αλλά πολύ ...βαθύτερα από μένα, όπως όλη η οικογένειά του. Το Δημητράκη εγώ πάντα τον συμπαθούσα. Ήταν ένα παιδί πολύ έξυπνο, μειλίχιο, και ήρεμο. Μετά από την επικράτηση του Εθνικού Στρατού, στην περίοδο του εμφυλίου, ο Δημητράκης πέρασε από Στρατοδικείο. Δεν γνωρίζω ποιο ήταν το κατηγορητήριο αλλά φαντάζομαι ότι θα ήταν η συμμετοχή του στο αντάρτικο. Λέγεται ότι ο Δημητράκης στην απολογία του, έκαμε τους στρατοδίκες να δακρύνουν και φυσικά να τον αθωώσουν παμπηφεί. Ο Δημητράκης συνέχισε ήρεμα τη ζωή του. Παντρεύτηκε την Τασία Κυριακοπούλου, το καλύτερο κορίτσι του χωριού και έκαμε οικογένεια. Σπούδασε σε ανώτερες Σχολές και διορίστηκε στον Οργανισμό Λιμένος Πειραιώς απ'όπου συνταξιοδοτήθηκε ως υψηλόβαθμο στέλεχος.

Η προσπάθεια του Νοητάκη να με εισαγάγει βαθύτερα στην οργάνωση ήταν εμφανής. Μερικές φορές, με κάλεσε σε κρυφές συναντήσεις σε αγροτόσπιτα, όπου συζητιόντουσαν θέματα του Κόμματος, με την συνηθισμένη φρασεολογία της αντικαπιταλιστικής τρίτης διεθνούς. Οι συναντήσεις αυτές ήταν νυχτερινές και εκτός από τη σημειολογική τους σημασία, έδιναν εμφανώς την αίσθηση της παρανομίας. Δεν μου άρεσε καθόλου αυτό το περιβάλλον γιατί από ιδιοσυγκρασία, δεν είχα ποτέ τίποτα να κρύψω. Και τότε και τώρα, έλεγα εκείνο που πίστευα. Πρέπει να παραδεχτώ ότι ο συνομιλητής μου δεν χρειαζόταν να καταβάλλει προσπάθεια για να αντιληφθεί τι σκέφτομαι. Ό,τι σκεφτόμουν το έλεγα. Δηλαδή ειλικρινής μέχρι βλακείας. Κράταγα για μένα τα τελείως προσωπικά μου θέματα, που άλλωστε δεν αφορούσαν κανέναν άλλο εκτός από μένα. Ο Νοητάκης είχε καταλάβει τη δυσκολία που είχε ν'αντιμετωπίσει με εμένα. Φαίνεται ότι με είχε χρεωθεί από το κόμμα και έπρεπε πάση θυσία να με στρατολογήσει.

Η πρώτη δημόσια εκδήλωση που έγινε με την οργάνωση, ήταν ένα συλλαλητήριο στη Χώρα, με σκοπό το άνοιγμα των αποθηκών του ΑΣΟ και την αρπαγή της σταφίδας. Εκεί, λίγο καιρό πριν, οι αγρότες είχαμε παραδώσει τη σταφίδα μας έναντι του χρέους που είχαμε στην τράπεζα, από τα καλλιεργητικά δάνεια. Το σύνθημα ήταν: Οικονομικό χτύπημα στον κατακτητή, να μην μας πάρει τη σταφίδα από την Ελλάδα στη Γερμανία ή στην Ιταλία, αλλά να διανεμηθεί στον Ελληνικό λαό. Τότε, υπήρχε μια υποτυπώδης εξουσία στην Ελλάδα,

από την κατοχική κυβέρνηση, η οποία διέθετε, σαν όργανα της τάξης, την χωροφυλακή και την αστυνομία. Στη Χώρα υπήρχαν καναδυό χωροφύλακες, αλλά δεν μπορούσαν βέβαια, να διανοηθούν να φέρουν αντίσταση σε τόσον κόσμο. Η ημέρα έφτασε και ο αρχηγός της παρέας μας ο Νοητάκης, μας έβαλε μπροστά και δρόμο για τη Χώρα. Εκεί είχαν φτάσει και άλλοι χωρικοί, από τα γύρω χωριά. Δεν μπορώ να υπολογίσω πόσοι είχαμε μαζευτεί, πάντως θα ήμαστε μερικές εκατοντάδες. Η πρώτη φάση ήταν το συλλαλητήριο. Κινηθήκαμε μέσα στους κεντρικούς δρόμους της Χώρας φωνάζοντας συνθήματα. Αφού μας μίλησαν οι αρχηγοί για τον απελευθερωτικό σκοπό μας, ορμήσαμε στις αποθήκες. Ο καθένας άρπαζε σταφίδα από τον σωρό, με όποιον τρόπο μπορούσε. Εγώ, πρέπει να ομολογήσω ότι εκείνη την ώρα αισθανόμουν περισσότερο κλέφτης και λιγότερο εθνικός αγωνιστής. Ίσως αυτό να προερχόταν από την καθημερινή νουθεσία του πατέρα μας μετά το βραδυνό φαγητό και ιδιαίτερα εκείνη που περιλάμβανε τις δέκα εντολές, «ου κλέψεις» κλπ. Έτσι άφησα το σακούλι με τη σταφίδα που είχα μαζέψει κάπου παράμερα και απεχώρησα.

Μολονότι δεν θυμάμαι να είδα χωροφύλακα πουθενά, εν τούτοις στο χωριό είχε κυκλοφορήσει η φήμη, ότι εγώ είχα ανδραγαθήσει σ' εκείνο το συλλαλητήριο. Είχα, λέει, συμπλακεί και με έναν χωροφύλακα. Τέτοιος ήταν ο ηρωισμός που επέδειξα. Όταν ακούς μια τέτοια φήμη να επαναλαμβάνεται από διαφόρους, σου 'ρχεται να το πιστέψεις. *«Πρόσεξε καλά»*, μου λέει ο αδελφός μου ο Λουδοβίκος: *«Αυτά είναι κόλπα για να σε εκθέσουν και να σε ενθουσιάσουν να μπεις πιο βαθιά στην οργάνωση. Πρέπει να ξέρεις ότι οι οργανώσεις αυτές διοικούνται από κομμουνιστές που σκοπό έχουν, μετά τον πόλεμο, να εγκαθιδρύσουν στην Ελλάδα τη δικτακτορία του προλεταριάτου»*. Όπως αργότερα αποδείχτηκε από μαρτυρίες των ίδιων των κομμουνιστών, μετά από αρκετές δεκαετίες, ο Λουδοβίκος είχε δίκαιο, κάτι που δεν μπορούσε να επιβεβαιωθεί εκείνη την εποχή, που το πρώτο μέλημα ολόκληρου του λαού ήταν η απελευθέρωση.

Ο Λουδοβίκος, μετά το θάνατο του πατέρα, όταν γύρισε από τον πόλεμο, ήταν πια ο αρχηγός της οικογένειας. Οι ιδέες του ήταν ενός ελεύθερου δημοκρατικού ανθρώπου. Φαίνεται ότι είχε πάρει από τον πατέρα μας που ήταν Βενιζελικός κι ας τον κατηγορήσαν οι βασιλόφρονες του χωριού ότι ήταν άσπλαχνος και δεν λυπόταν τα παιδιά του, τον Γιώργη, τον Βασίλη και τον Γιάννη, που ο Βενιζέλος είχε στρατολογήσει στην εκστρατεία της Μικράς Ασίας. Οι παραπάνω πληροφορίες που μου έδωσε ο Λουδοβίκος, μετρίασαν τον ενθουσιασμό μου για την οργάνωση και όπως ήμουν διαφανής στις ιδέες μου και ντόμπρος στα φερσίματά μου, δεν άργησαν οι «συναγωνιστές» να καταλάβουν τις επιφυλάξεις μου. Άλλωστε, δεν έχανα την ευκαιρία να εκθέτω τις απόψεις μου χωρίς κανένα φόβο.

Στην πορεία κατάλαβα καλύτερα, πόσο καλά οργανωμένοι ήταν οι κομμουνιστές. Διέθεταν ένα παράνομο μηχανισμό πολύ καλά

οργανωμένο, από τον καιρό της δικτατορίας του Μεταξά και παρουσίαζαν στον κόσμο το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ σαν την πιο αυθεντική αντιστασιακή οργάνωση. Κάθε άλλη οργάνωση που εμφανιζόταν στο προσκήνιο, δεν ήταν γι' αυτούς, παρά ο μεταμφιεσμένος εχθρός του λαού, και προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να την διαβάλουν και να την εξουδετερώσουν. Αυτά βέβαια μας έγιναν γνωστά πολύ αργότερα, μετά την απελευθέρωση, είχαμε όμως και μία εμπειρία από πρώτο χέρι στην περιοχή μας.

Ο Στούπας, ένας μόνιμος αξιωματικός του Ελληνικού Στρατού, αμέσως μετά την κατάληψη της Ελλάδος από τους κατακτητές, κατάφερε να οργανώσει μία αντάρτικη ομάδα στα βουνά της Μεσσηνίας. Είχε έρθει σε επαφή με την Μέση Ανατολή και οι Άγγλοι του είχαν ρίξει όπλα και πολεμοφόδια. Όταν αυτό μαθεύτηκε, οι κομμουνιστές χάλασαν τον κόσμο για να τον δυσφημίσουν. Ο Στούπας καταγόταν από την Μουζούστα (σημερινή Λεύκα), ένα χωριό δυτικά του Αμπελόφυτου, είχε δε μαζί του και έναν έφεδρο Ανθυπολοχαγό, τον Δημητρακόπουλο, από το ίδιο χωριό. Η οργάνωση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ ήταν ασυγκρίτως πιο ισχυρή, τόσο σε αριθμό ανταρτών όσο και σε πολεμικό εξοπλισμό, αλλά το κυριότερο ήταν ότι είχε οργανωθεί σε όλη την Ελλάδα και διέθετε σύστημα πληροφοριών και προπαγάνδα, τα οποία την καθιστούσαν ικανή να αναλάβει μεγάλης μορφής επιχειρήσεις. Σε κάποια φάση υποχρέωσαν τον Στούπα να παραδώσει τα όπλα και να διαλυθεί. Του επέτρεψαν όμως να γυρίσει στο σπίτι του στην Μουζούστα όπως νομίζω και σε όλους τους μαχητές του. Υποθέτω, ότι τούτο υπήρξε το αποτέλεσμα απαίτησης του ΕΑΜ προς τους Άγγλους, οι οποίοι συμφώνησαν, για λόγους γενικότερης πολιτικής που αφορούσε την αποτελεσματικότητα των ανταρτικών ομάδων στην Ευρώπη.

Δεν πέρασε όμως πολύς καιρός, και οι κομμουνιστές άρχισαν να διαδίδουν ότι ο Στούπας συνεργαζόταν με τους Γερμανούς και ότι έχει πάρει και όπλα απ' αυτούς. Έτσι, ένα πρωί βλέπω το χωριό μας να κατακλύζεται από αντάρτες. Μάθαμε ότι ήρθαν να χτυπήσουν τον Στούπα στην Μουζούστα. Από περιέργεια, τόσον εγώ, όσον και άλλοι συγχωριανοί, κινηθήκαμε προς τις Αγκορτσούλες. Από εκεί, μπορούσαμε να βλέπουμε την Μουζούστα. Σε λίγο άρχισαν οι πυροβολισμοί. Οι αντάρτες επιτέθηκαν στην Μουζούστα. Επίσης, άλλοι αντάρτες του ΕΛΑΣ ήταν στα μετόπισθεν σκορπισμένοι σ' όλη την περιοχή, όπως και στη δική μας. Παρακολουθούσαν κι αυτοί να δούνε την εξέλιξη της επίθεσης και να επέμβουν εάν αυτό χρειαζόταν. Και τότε άκουσα έναν απ' αυτούς να ρωτά έναν άλλο αντάρτη: *«Εσύ άκουσες κανένα όπλο να είναι γερμανικό;»* *«Όχι»* του απαντά ο άλλος. Ήταν φανερό ότι ακόμη και οι αντάρτες οι ίδιοι, δεν ήταν σε θέση να γνωρίζουν τα παιχνίδια της Διοίκησής τους. Η μάχη δεν κράτησε πολύ και Στούπας και Δημητρακόπουλος δεν παραδόθηκαν, αλλά κατέφυγαν στην Πύλο, ακολουθώντας τη ρεματιά προς τον κάμπο για να σωθούν. Όπως έγινε στην Πύλο, έτσι και σε άλλα αστικά κέντρα κατέφυγαν όσοι κυνηγήθηκαν από τους κομμουνιστές. Αυτούς στρατολόγησε αργότερα ο Ράλλης για να φτιάξει τα τάγματα

ασφαλείας και να αντιμετωπίσει τους κομμουνιστές. Όσοι είχαν τη δύναμη να αντισταθούν, όπως ο Ζέρβας, συνέχισαν τη δραστηριότητά τους στα βουνά και ν' αγωνίζονται εναντίον των στρατευμάτων κατοχής.

Και εδώ αρχίζουν τα δύσκολα της κατοχής. Πρόκειται για προσωπική ιστορία και προβληματίστηκα αρκετά αν θάπρεπε να την περιλάβω σ' αυτήν την αφήγηση. Θα προσπαθήσω πάντως, να αναφερθώ μόνον στα γεγονότα και ο αναγνώστης ας βγάλει τα δικά του συμπεράσματα. Ωστόσο, πιστεύω πως μετά από μισό αιώνα δεν θα βρεθεί αναγνώστης που να κρίνει τα γεγονότα με το πάθος που επικρατούσε εκείνον τον καιρό.

Μετά την άρνησή μου να στρατολογηθώ στο κόμμα, οι εαμίτες με κατέγραψαν στις τάξεις των αντιδραστικών. Φυσικά, σταμάτησε κάθε απασχόλησή μου με τα εκπολιτιστικά αφού πλέον το θέατρο και οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα, είχε κυριαρχηθεί από την οργάνωση. Ωσπου μία μέρα ο Σπύρος Αδραχτάς, μαζί με τον Φώτη Μυλωνά, ακούστηκαν μια νύχτα να τραγουδούν:

«Βγήκαν αντάρτες στα βουνά,
και χυλοπίτες τραχανά,
δεν αφήκαν πουθενά».

Ο Σπύρος ήταν αριστερός και όλα του τ' αδέρφια ήταν οργανωμένοι στο ΕΑΜ. Το πώς άρχισε να τα βάζει με τους αντάρτες, δεν το έμαθα ποτέ. Σκέφθηκα ότι αυτό μπορεί να οφειλόταν σε προσωπικές αντιδικίες που είχε με τ' αδέρφια του. Ο Φώτης Μυλωνάς ήταν γιός ενός προύχοντα του χωριού και αυτόματα, για τους κομμουνιστές, ήταν αντιδραστικός. Κάτι άλλο που συμπέραναν οι κομμουνιστές ήταν ότι ο συντάκτης του παραπάνω στίχου ήταν ο «Τας Φους». Είχα βλέψεις, βγάλει όνομα στο χωριό, από την ποιητική μου ...προϋπηρεσία. Φυσικά εγώ δεν είχα ιδέα για τον στίχο, είχαν όμως οι ντόπιοι σύντροφοι την ευκαιρία να προσάψουν σε όλους μας την κατηγορία ότι ανήκουμε στη ...μαύρη αντίδραση, ενάντια στα συμφέροντα του λαού. Μιά μέρα μάς πιάνουν και τους τρεις και μας πάνε στο σχολείο, εκεί που έμαθα τα πρώτα γράμματα, χρόνια πριν. Εκεί, οι ντόπιοι υπεύθυνοι της οργάνωσης είχαν καλέσει έναν αντάρτη, τον Ανδρικόπουλο, να μας ανακρίνει. Πρώτα κάλεσε το Σπύρο και σε λίγο ακούγαμε τις κραυγές από τη διπλανή αίθουσα. Ο Σπύρος φαινόταν να πονούσε. Το ξύλο θα κράτησε μερικά λεπτά της ώρας και στη συνέχεια τον έβγαλαν από την αίθουσα και φώναξαν εμένα. Μπαίνοντας στην αίθουσα, η οποία ήταν εκείνη όπου μερικά χρόνια πριν, είχα ανανήψει μπροστά στη μεγάλη καζούρα των συμμαθητών μου. Βλέπω τον καπετάνιο με τα γένια και το οργίλο ύφος να με ρωτάει, προτείνοντάς μου το πιστόλι: *«Τι ξέρεις εσύ για την αντιδραστική οργάνωση τάδε»*. Εγώ φυσικά δεν ήξερα τίποτα, μολονότι αμφέβαλα αν υπήρχε τέτοια οργάνωση. *«Ποιος άλλος είναι γραμμένος σ' αυτή την οργάνωση;»* Οι ερωτήσεις ήταν λιγοστές, ενώ άφθονες ήταν οι ραβδιές στην πλάτη με ξύλο αγριλιάς. Ο πόνος ήταν

μεγάλος και τα ουρλιαχτά δυνατά, που ακούγονταν ευκρινώς και έξω από το Σχολείο. Εκεί περίμενε να δει τις εξελίξεις ο αδελφός μου ο Λουδοβίκος. Όπως έμαθα αργότερα από τον ξάδερφο Θόδωρο, κράταγε το Λουδοβίκο με ζόρι, να μην ορμήσει μέσα, όταν άκουγε εμένα να ουρλιάζω. Το αποτέλεσμα, χωρίς αμφιβολία, θα ήταν τραγικό για όλους μας. Μετά από μένα ήρθε η σειρά του Φώτη, με λίγο πολύ τις ίδιες ερωτήσεις και ραβδιές. Αφού τέλειωσε και με το Φώτη, μας οδηγούν και τους τρεις στο κρατητήριο, εκεί από κάτω από του Στάθη του Αδραχτά το καφενείο. Ήταν ένα χαμηλοτάβανο κατώι, γεμάτο σκόνες και σκουπίδια, όπου μας κλείδωσαν, χωρίς καμία εξήγηση. Δεν μπορώ να θυμηθώ πόσες ώρες μείναμε σε κείνο το κατώι, εκείνο όμως που θυμάμαι, εκτός από τον πόνο που νοιώθαμε, ήταν η αγωνία μας για το τι θα γινόταν ύστερα. Υπήρχε περίπτωση να μας στείλουν στο βουνό, στο ανταρτοδικείο, μετά από το ξύλο. Είχαμε ακούσει πολλά για το τι σήμαινε ανταρτοδικείο. Πολλοί πήγαιναν, αλλά κανείς δεν γύριζε ζωντανός. Τους εύρισκαν αργότερα οι κάτοικοι να σαπίζουν σε καμιά γράνα. Έτσι κι εμείς προετοιμάζαμε τις αντιδράσεις μας, εάν μας έστελναν στο ανταρτοδικείο.

Οι ώρες περνούσαν, άλλοτε με το άγχος τού τι θα γίνει και άλλοτε με καλαμπούρια που αυτόματα ερχόντουσαν να μας κρατήσουν το ηθικό. Αυτή μας η αυτόματη αντίδραση, δηλαδή το γέλιο και το κωμικό, ήταν μια κάποια λύτρωση σε όλη τη διάρκεια της κράτησής μας στο κατώι. Σε κάποια στιγμή ακούμε τη κλειδαριά της πόρτας ν' ανοίγει και νάσου ο Μπλουγουράς. Δεν πρόφτασε να μας πεί τίποτα γιατί, όπως ήταν ψηλός, τα μάτια του έπεσαν στο πάτερο, εκεί που είχα γράψει λίγο πριν, «Σπύρος-Φώτης-Τάσος, Βαρυποινίτες». «Κοίταξε κει», λέει ο Μπλουγουράς, «αυτοί μέχρι την τελευταία στιγμή μάς δουλεύουν», και αφού μας αμολάει κάτι βρισιές, ξαναφεύγει. Δεν καταλάβαμε γιατί ήρθε, πάντως είχαμε την αίσθηση ότι τα πράγματα σκούραιναν. Οι επόμενες ώρες που μείναμε στο κατώι ήτανε γεμάτες αγωνία, για το τι μπορούσε να επακολουθήσει.

Ευτυχώς, μετά από κάποιο απροσδιόριστο χρόνο, κάποιος ήρθε για να μας πει ότι είμαστε ελεύθεροι, αλλά με αναστολή. Ανά πάσα στιγμή, εάν πέφταμε σε οποιοδήποτε παράπτωμα, θα μας συλλάμβαναν και θα δικαζόμασταν από ανταρτοδικείο. Αργότερα μάθαμε ότι αυτή η εξέλιξη προήλθε από απόφαση της Τοπικής Επιτροπής του ΕΑΜ, της οποίας Γραμματέας ήταν ο κ. Μηχαηλίδης, ο τοπογράφος, ο πατέρας του μετέπειτα σπουδαίου σκηνοθέτη, Γιώργου Μηχαηλίδη, που είχε έρθει από την Αθήνα για το κτηματολόγιο, πριν κηρυχτεί ο πόλεμος. Σε κάποια φάση τον είχα βοηθήσει κι εγώ, κρατώντας τις μετρήσεις που έπαιρνε με τον θεοδόλιχο. Επίσης, άλλα μέλη της Επιτροπής από εκείνα που δεν ανήκαν στο ΚΚΕ, ψήφισαν υπέρ της αθώωσής μας.

Το επόμενο βήμα μας ήταν το σπίτι και ο γιατρός για να φροντίσει τα τραύματα στην πλάτη. Με κάτι γιατροσόφια, σε λίγες μέρες η πλάτη ανακουφίστηκε και σιγά σιγά, αρχίσαμε να βγαίνουμε στο καφενείο.

Όμως αυτό το «με αναστολή», μας είχε τρομοκρατήσει. Σκεφτόμαστε ακόμη και να πούμε καλημέρα σε κάποιον ο οποίος για τους κομμουνιστές, θεωρούνταν αντιδραστικός, μήπως θεωρηθεί ότι εμπλεκόμαστε σε συνωμοσία. Τελικά, με την πάροδο του χρόνου τα πράγματα ηρέμησαν, και θά' λεγα ότι ξεχάστηκαν, εκτός από το στίγμα του ...αντιδραστικού που μου είχε μείνει.

Όταν μετά από πέντε δεκαετίες συζητούσα τα γεγονότα της εποχής εκείνης, στο καφενείο με τους συγχωριανούς μου, προέκυψε μια άλλη παράμετρος στο θέμα της σάτιρας που τραγουδούσαν ο Σπύρος και ο Φώτης. Ο ξάδερφός μου, Γιάννης Ψυχογιός, πίστευε ακόμη ότι εκείνος που είχε γράψει τους στίχους για τις χυλοπίτες τραχανά, ήμουν εγώ. Όταν του εξήγησα ότι εγώ δεν είχα ιδέα γι' αυτό, εκείνος με ρώτησε: «*Τότε ποιος τό έγραψε; Ο Σπύρος κι ο Φώτης; Αποκλείεται, δεν ήταν ικανοί να γράφουν στίχους*». Τότε ο Λεωνίδας Μουζακιώτης παρεμβαίνει: «*Στημένη η δουλειά, το είχανε γράψει οι ίδιοι κι έβαλαν τον Σπύρο να το τραγουδήσει, για να σε μπλέξουν*». Το βρήκα εξωπραγματικό, ολόκληρη οργάνωση ν' ασχολείται με μένα. Όμως, ένα γεγονός που έλαβε χώρα μετά το ξυλοκόπημα, αρχίζει να με τριβελίζει. Μήπως ο Λεωνίδας είχε δίκιο; Το γεγονός λοιπόν ήταν ότι ο Σπύρος λίγο καιρό μετά από τον ξυλοδαρμό ...κατετάγη στον ΕΛΑΣ. Λες λοιπόν, το ξύλο του Σπύρου στο σχολείο να ήταν θέατρο και η στάση του μέσα στο κατώ να ήταν κατασκοπευτική; Θα ήταν πολύ ενδιαφέρουσα μια μαρτυρία από εκείνους που απέμειναν και είναι σε θέση να γνωρίζουν κάτι σχετικό. Εδώ πρέπει να εξάρω το ρόλο του Ανδρέα Αθανασόπουλου, χημικού και Δημητράκη Αρβανίτη, θείου του Μπλουγουρά, καθώς και του τοπογράφου Μηχαηλίδη, γιατί κατάφεραν να μη χυθεί αίμα στο χωριό, κατά τη διάρκεια των σκοτεινών ημερών της κατοχής και του εμφυλίου.

Το μεγαλύτερο αντιστασιακό γεγονός που συνέβη στην περιφέρειά μας, ήταν το χτύπημα κατά των Γερμανών, στου Μανούσου το γεφύρι. Οι αντάρτες του ΕΛΑΣ, είχαν κατέβει μέρες πριν από τα βουνά της περιοχής και απ' ότι μάθαμε, ετοίμαζαν επίθεση κατά των Γερμανών που θα περνούσαν από τα χωριά μας. Είχαν κινηθεί με κάθε μυστικότητα και είχαν στρατοπεδεύσει στους λόφους πάνω από τη δημοσιά, μεταξύ Χώρας και Αμπελόφυτου. Στο χωριό μας, είχαν οργανώσει κι ένα πρόχειρο Νοσοκομείο, στον Αη-Νικόλα. Ο κόσμος ήταν ανάστατος και περίμενε την εξέλιξη, η οποία θα είχε και τις συνέπειές της, έστω κι αν η επίθεση ήταν 100% επιτυχής. Πάντως ήταν αρκετά ψυχραιμος και περίμενε. Μερικοί από εμάς, ψάχναμε να βρούμε ένα καλό παρατηρητήριο, για να παρακολουθήσουμε τη μάχη από κοντά, αλλά και με κάποια ασφάλεια. Το βρήκαμε κοντά στο αμπέλι που είχαμε στο Παλιοχώρι, απέναντι από τον Αη-Δημήτρη της Χώρας.

Όταν οι αντάρτες πήραν σήμα ότι οι Γερμανοί ξεκίνησαν από την Πύλο, ακροβολίστηκαν κανονικά, σε μήκος περίπου ενός χιλιομέτρου, στην πλαγιά πάνω από τη δημοσιά. Μετά από καμιά ώρα, ακούσαμε το θόρυβο από τα αυτοκίνητα της φάλαγγας που

διέσχισε τους δρόμους της Χώρας και σε λίγο τα είδαμε να εμφανίζονται στον Αη-Δημήτρη. Είχαμε κρυφτεί με τους κολλητούς μου, τον Τάκη και το Νίκο, μέσα στα κλήματα του αμπελιού, για να μη δίνουμε στόχο και περιμέναμε τη φάλαγγα να μπει μέσα στον κλοιό των ανταρτών. Οι καρδιές μας πήγαιναν να σπάσουν από την αγωνία, που κράτησε γύρω στα δέκα λεπτά. Μόλις είδαμε να εμφανίζεται το πρώτο όχημα απέναντί μας, στην στροφή προς το Αμπελόφυτο, άρχισε το τουφεκίδι. Οι αντάρτες, με όλα τα μέσα που διέθεταν, κυρίως πολυβόλα, αποδεκάτισαν τους Γερμανούς, μέσα σε λιγότερο από μισή ώρα. Δεν μπορέσαμε να ειδούμε παρά μόνον τα δύο πρώτα αυτοκίνητα, το πρώτο μάλιστα, ήταν ένα από κείνα τα γερμανικά τζιπ, που μετέφερε τον αρχηγό της φάλαγγας μαζί μ' έναν μελανοχίτωνα Ιταλό.

Όταν το τουφεκίδι κόπασε, φαίνεται ότι όλοι οι Γερμανοί είχαν τεθεί εκτός μάχης, αρχίσαμε κι εμείς να πλησιάζουμε πιο κοντά. Το τι είδαμε δεν δεν μπορώ να το περιγράψω. Εκείνο που θυμάμαι είναι ότι οι αντάρτες μάς δώσανε τον τραυματισμένο Ιταλό, που ήταν στο πρώτο όχημα, να τον πάμε στο Νοσοκομείο του Αη-Νικόλα, στο χωριό μας. Δεν μπορούσα να φανταστώ ότι οι συγχωριανοί μου θα έδειχναν τόση ψυχραιμία. Ένα άλλο συμβάν που πολύ με εντυπωσίασε, ήταν μια κοπέλα από το χωριό, ήταν-δεν-ήταν δεκαεφτάρα, που την συναντούσες στο δρόμο να πηγαίνει το μεσημεριανό φαγητό στην εργασία και να ντρέπεται να σου ανταποδώσει ένα χαίρετε, εκείνη την ίδια την κοπέλα την είδαμε φορτωμένη με όπλα, που πήρε από τους σκοτωμένους Γερμανούς για να τα μεταφέρει στη Διοίκηση των ανταρτών. Πώς είναι δυνατόν, τόσο εύκολα ν' αλλάζει τόσο πολύ ο άνθρωπος;

Μετά από αυτό το μακελειό, δεν έμεινε κανείς μας μέσα στο χωριό. Φύγαμε όλοι προς τα χτήματα που είχαμε, σε μέρη πιο ασφαλή. Η οικογένειά μας, είχε στήσει από καιρό ένα τσαντήρι στη θέση Πουρνάρι, όπου είχαμε μεταφέρει όλα τα απαραίτητα για τη διατροφή και τη διανυκτέρευσή μας. Η αγωνία μας, για το ποια θα ήταν η αντίδραση των Γερμανών, είχε κορυφωθεί. Πέρασαν καμιά δεκαριά ώρες από το κτύπημα και οι Γερμανοί ξαναήρθαν μέσα στη νύχτα. Φαίνεται ότι μερικοί από τη φάλαγγα είχαν καταφέρει να διαφύγουν από τη ρεματιά, μεταξύ Χώρας και Αμπελόφυτου, και ακολουθώντας το ρέμα έφτασαν στον κάμπο και από κεί στην Πύλο όπου και διηγήθηκαν τα καθέκαστα.

Το αποτέλεσμα ήταν δραματικό. Συγχωριανοί, που ήταν κάπως κοντά στο μέρος της ενέδρας, άκουσαν τις κραυγές πόνου και απελπισίας των Γερμανών που έφτασαν και όπως ήταν φυσικό βρήκαν σκοτωμένους ή τραυματίες, δικούς τους φίλους και γνωστούς. Αφού μάζεψαν τα θύματα, έφυγαν. Την άλλη μέρα όμως ξαναγύρισαν κι έβαλαν φωτιά σε καμιά δεκαριά σπίτια στο χωριό μας και σε άλλα τόσα στη Χώρα. Παραδόξως έφυγαν χωρίς να ψάξουν για ανθρώπους. Το χωριό ετέθη σε συναγερμό για να σβήσουν τα φλεγόμενα σπίτια. Έτρεχαν όλοι οι χωρικοί με τους τενεκέδες,

σίχλους και όποιο άλλο δοχείο εύρισκαν πρόχειρο, για να σβήσουν τις φωτιές. Είχαν δε τοποθετήσει και κάποιον στο καμπαναριό της Αγίας Τριάδας για να παρακολουθεί μήπως ξαναεμφανιστούν οι Γερμανοί. Ήμασταν τυχεροί. Όπως μάθαμε αργότερα, είχαν πάρει εντολή να αποσυρθούν από την Ελλάδα, γιατί είχε αρχίσει η κατακύλα στο Ρωσικό μέτωπο.

Εκεί, σε μια στροφή μεταξύ Χώρας και Αμπελόφυτου, έχει στηθεί ένα μνημείο που θυμίζει το γεγονός και κατά κάποιον τρόπο αισθητικά, συμβολίζει και τη φουρτούνα ψυχής που επικρατούσε εκείνη την ταραγμένη εποχή.